

Szwarc, Andrzej

"Dzieje Ameryki Łacińskiej, t. 2", red.
Robert Mroziewicz i Ryszard
Stemplowski, Warszawa 1979 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 71/4, 868-869

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

w narrację przez Smoleńskiego. Jeszcze trzecie wydanie „Przewrotu” z 1951 r. (również w PIW-ie) nie zastosowało tego rozwiązania. Tu jednak nie zawsze postępowano konsekwentnie (np. pomijając niektóre terminy, czy też pozostawiając w oryginale tytuły łacińskich dzieł) i nie zawsze też tłumacz wywiązał się szczęśliwie ze swego zadania (np. s. 37,43).

R. K.

Walentina Czernucha, *Wnutriennaja politika carizma s sieriediny 50-ch do naczala 80-ch gg. XIX w.*, Izdatielstwo „Nauka”, Leningrad 1978, s. 248.

Praca składa się z trzech osobnych szkiców dotyczących prób modernizacji ustroju Rosji, podejmowanych głównie w okresie panowania Aleksandra II. Śledząc koncepcje i projekty, które nie weszły w życie, autorka dopisuje niejako dalszy ciąg „epoki reform”. Książka nie przynosi wiele nowego materiału, ale w interesujący sposób przedstawia ukrytą walkę między liberalnymi a konserwatywnymi kołami wśród carskiej elity władzy.

Część pierwsza („Samodierżawie i przedstawitelnyje uczerieźdienija”) przedstawia losy kilku projektów powołania instytucji przedstawicielskich; były one przejawem — jak to określa autorka — „państwowego konstytucjonalizmu”. Owe bardzo ostrożne i umiarkowane projekty przedstawiali kolejno w ciągu kilkunastu lat minister spraw wewnętrznych P. Wałujew, w. ks. Konstanty Mikołajewicz, naczelnik III oddziału P. Szuwałow oraz M. Loris-Mielikow. Za każdym razem były one utracone przez konserwatystów, którzy argumentowali, iż są one niezgodne z duchem rosyjskich praw i tradycji politycznych. Oponenti twierdzili także, że Rosja nie dojrzała jeszcze do poważniejszych przemian a niekiedy grali po prostu na zwłokę, przedłużając nie kończące się dyskusje. Zdaniem autorki należy uznać, że decyzja w tych przetargach należała do Aleksandra II, który choć ze względów taktycznych nie potępiał wprost kolejnych projektów, w gruncie rzeczy był im zdecydowanie przeciwny. Jego wahania tłumaczyć też należy takimi wydarzeniami, jak powstanie styczniove czy „wystrzał Karakozowa” z 1866 roku.

Część druga („Problema objedinionnogo prawitielstwa”) i trzecia („Podochnodnyj nałog i jego socjalno-politiceskaja suszcznost”) ukazują te same spory konserwatystów i liberałów; warto tu podkreślić indolencję carskiej elity władzy, która nie potrafiła podjąć nawet bardzo istotnych decyzji.

Na bazę źródłową składają się przede wszystkim drukowane i rękopiśmienne dzienniki i pamiętniki działaczy państwowych (m. in. P. Wałujewa, D. Milutina i in.). Pozwala to na analizę zakulisowych zabiegów wokół kolejnych projektów reform, analizowanych skrótowo przez autorkę. W ustępie dotyczącym koncepcji Loris-Mielikowa streszczono wyniki badań P. Zajonczkowskiego (opublikowane w jego pracy „Krizis samodierżawia na rubieżu 1870—1880-tych godow”, Moskwa 1964); autorka wdaje się tu jedynie w polemikę dotyczącą trzeciorzędnych szczegółów. Na s. 30—40 wiele pisze się o wpływie powstania styczniovego na rosyjską politykę wewnętrzną i zagraniczną. Można tu było z korzyścią sięgnąć do paru tomów serii „Powstanie styczniove. Materiały i dokumenty”, szczególnie do „Korespondencji namiestników”. Skądinąd przydałoby się też uwzględnienie szeregu opracowań polskich, zachodnioeuropejskich i amerykańskich.

A. S.

Dzieje Ameryki Łacińskiej t. II: 1870/1880—1929, red. Robert Mroziewicz i Ryszard Stemplowski, Polska Akademia Nauk. Instytut Historii, Książka i Wiedza, Warszawa 1979, s. 474, ilustr.

Tom rozpoczyna się rozdziałem „Ameryka Łacińska w 1875 r.”, próbą opisu „pejzażu społecznego” w skali kontynentu. Ciąg dalszy podzielono na dwie części („Stabilizacja i rozwój zależny (1870/1880 — 1910/1918)” i „Umocnianie się dominacji imperialistycznej (1910/1918 —

— 1929)”; w ramach każdej z nich zaprezentowano wykład według organizmów politycznych i regionów geograficznych (Meksyk, region karaibski, Ameryka Centralna, Ameryka andyjska, kraje La Platy, Paragwaj, Brazylia). Obie części zamykają podsumowania pióra Ryszarda Stemplowskiego.

Podobnie jak w tomie poprzednim autorzy skupiają się na procesach rozwoju społecznego i gospodarczego. Interesują ich także struktury polityczne i mechanizmy sprawowania władzy. W znacznym stopniu są też „Dzieje Ameryki Łacińskiej” historią ideologii; skrótkowo potraktowano wydarzenia i zjawiska z dziedziny tradycyjnie rozumianej kultury. Autorzy pilnie śledzą procesy wspólne dla całego kontynentu, szczególnie przebieg kształtowania się narodów. Uwyppuklają różnice między metropoliami i zacofanym interiorom. Opisując lokalne konflikty dążą do rozsądnego kompromisu między drobiazgowością faktografii i nadmiernym uproszczeniem ujęć modelowanych.

Zarówno rozdziały dotyczące poszczególnych państw, jak i te które pełnią rolę podsumowań zawierają liczne przykłady wznrastającego wpływu Stanów Zjednoczonych. Oddziaływanie to przejawiało się w różnych dziedzinach; m. in. sprzyjało „umacnianiu się odrębności Ameryki Łacińskiej” (s. 427). Skądinąd warto by może nieco więcej dowiedzieć się o reperkusjach polityki USA w sferze świadomości społecznej w państwach na południe od Rîo Grande, o kształtowaniu się nastrojów antyamerykańskich itp. Nie wszyscy autorzy poruszają też problemy imigracji; najwięcej miejsca poświęcono jej ze zrozumiałych względów w przypadku Brazylii (oba rozdziały o tym kraju napisał Marcin Kula, można w nich znaleźć obszerną wzmiankę o Polakach).

Zaletą książki jest barwny styl i żywa narracja, choć jej forma wydaje się chwilami nieco publicystyczna. Tom wyposażono w mapy, indeksy, liczne i ciekawe ilustracje oraz zestawienie ważniejszych wydarzeń i słowniczek terminów obcych. Zabrakło niestety najbardziej nawet zwięzłej bibliografii.

A. S.

Stanisław Łaniec, *Kolejarze Królestwa Polskiego. Walki klasowe i życie polityczne 1878—1914*, Książka i Wiedza, Warszawa 1979, s. 330.

Zakres tematyczny książki wykracza nieco poza problematykę sygnalizowaną w tytule. W rozdziale pierwszym („Personel kolejowy w latach 1865—1914”) i drugim („Walki społeczno-ekonomiczne kolejarzy w okresie przedrewolucyjnym (1882—1904”) podano podstawowe informacje o rozwoju sieci kolejowej, liczbie pracowników i ich składzie społecznym. Pisz tu też autor o warunkach pracy i bytu robotników i urzędników kolejowych, analizuje ich płace itd. Oprócz bardzo skąpych materiałów archiwalnych, dotyczących bezpośrednio dróg żelaznych w Królestwie Polskim wykorzystano parę drukowanych i rękopiśmiennych relacji, ilustrujących dane statystyczne. Dziwi nieco pominięcie wartościowych pamiętników Wacława Sieroszewskiego, zawierających wiele interesujących informacji o życiu codziennym i nastrojach politycznych wśród pracowników kolejnictwa — i to w okresie stosunkowo wczesnym, o którym niewiele wiadomo. Niewielki był też zasięg kwerendy w archiwach radzieckich (zapewne z przyczyn niezależnych od autora).

Stosunkowo najwięcej miejsca poświęca Łaniec akcjom strajkowym i innym przejawom walki klasowej w latach rewolucji 1905—1907 i w latach poprzedzających bezpośrednio I wojnę światową. Nic dziwnego — jak wynika z rozdz. 3 i 4 wtedy właśnie w środowisku kolejarskim działo się najwięcej. Autor wykorzystał z pożytkiem dosyć obfite wydawnictwa źródłowe do dziejów polskiej klasy robotniczej i sięgnął do przechowywanego w CA KC PZPR Archiwum PPS. M. in. na tej podstawie nakreślił główne kierunki polityki caratu wobec polskiego personelu kolejowego, przedstawił represje, które spadały na aktywistów i szeregowych pracowników.

Rozdział piąty dotyczy uczestnictwa kolejarzy w organizacjach politycznych, zarówno socjalistycznych (Wielki Proletariat, PPS, SDKPiL) jak i przybudówkach endecji i ruchu ludowego.